

Stednavne i Thy med udgangspunkt i sognenavnet

Gordon Albøge

En sammenhængende og ajourført fremstilling af stednavnestoffet i Thy har været savnet. Eftersom artiklens forfatter har optegnet stednavnes dialektformer i samtlige sogne i Thy og Hanherred, har det været nærliggende at bede ham løse opgaven, der vil blive fulgt op af en artikel om stednavne i Vester Hanherred. Gordon Albøge var indtil sin pensionering ansat ved Institut for Navneforskning under Københavns Universitet.

Denne opsats skal handle om sognenavnene i Thy. Hensigten er at give en ordnet oversigt over landsdelens 50 sognenavne og et nærmere bestemt udsnit af stednavnene indenfor hvert enkelt sogn. Oversigten omfatter alene selve Thy, ikke Vester- og Øster Hanherred som nok regnedes til det gamle Thy Syssel, men alligevel ofte nævnes udenfor syslet i de middelalderlige kilder, og som sandsynligvis oprindeligt var et selvstændigt landskab *Hani*.

De allerfleste nuværende sognenavne er sandsynligvis de samme som sognene havde da de blev oprettet i begyndelsen af 1100-tallet. For med få undtagelser er Danmarks sognenavne sekundære, d.v.s. at de er dannet til et allerede eksisterende stednavn, nemlig navnet på den kultur- eller naturlokalitet, hvor eller hvorved sognekirken blev rejst. Diskussionen om hvorvidt det kirkelige sogn har haft en fortid som førkristent administrativt område eller kult centrum af en eller anden slags, skal ikke berøres hér. Selve ordet *sogn*, gl. *sōkn*, er dannet til udsagnsordet *søge* og betyder bl.a. „søgen, søgning” og „sted hvor folk søger sammen”.

Sognenavnene gennemgås i grupper på basis af ligheder og forskelle. Hovedskellet går mellem naturnavne og kulturnavne, altså mellem navne på naturskabte fremtoninger og navne på menneskeskabte eller menneskeformede forekomster i landskabet. Hér tænkes ikke på navnets nuværende funktion, men på hvad det ifølge sin betydning refererede til dengang det blev skabt.

De fleste stednavne er sammensat af to betydningsbærende led. Et slutstillet led som angiver lokalitetens art, et *artsled* (f.eks. *-bjerg* i *Hvidbjerg*), og et foranstillet led som giver en beskrivelse eller karakteristik af lokaliteten, et *beskriverled* (f.eks. *Hvid-* i *Hvidbjerg*). Mange navne er dannet uden beskriverled. De indeholder altså alene oplysninger om lokalitetens art, f.eks. *Vang*. Nogle navne beskriver en lokalitet uden at røbe dens art. Et eksempel er *Jegindø* i den oprindelige form *Ekund* „den egebevoksede”. Det tilhører en forholdsvis fåtallig gruppe med hovedsagelig ældgamle navne som er dannet ved at der til et ord eller en ordrod er føjet et afledningselement, i dette tilfælde elementet *-und*. Nedenfor optræder afledningselementet *-inge*.

Sogne, sognenavne og navnetyper

I navnehistorisk sammenhæng grupperer vi vanligvis vore bosteders navne på basis af deres artsled, bl.a. fordi det ved forskellige metoder er muligt at foretage en grov

datering af navne med fælles artsled eller afledningselement. Stednavne med fælles artsled eller afledningselement siges at tilhøre samme *navnetype*.

Blandt stednavneforskerne er der stort set enighed om at navne med afledningselementet *-inge* og med artsleddene *hem* (? *-um*, *-m*), *lev* og *sted* hovedsagelig er dannet i jernalderen, altså i århundrederne før vikingetiden. (En $\bar{}$ over en vokal i en gammeldansk ordform markerer at vokalen er lang). I vikingetiden, ca. 800-1050, skabtes hovedparten af navnene på *-by*, *-toft* og *-torp* (? *-rup*, *-drup*, *-trup*) og en væsentlig del af navnene på *-bøl(le)*.

Dette er en meget skematisk fremstilling af kronologien. Men i alt fald eksisterede de nuværende bostednavne på *-inge*, *-hem*, *-lev* og *-sted*, det store flertal af navnene på *-by*, *-toft* og *-torp* og en god del af navnene på *-bøl(le)* da kirkebyggeriet for alvor skød frem i 1000-tallet og sognene blev grundlagt i 1100-tallet. Vi kunne derfor vente at sognenavnene var procentvis ligeligt fordelt mellem de otte navnetyper. Men det er ingenlunde tilfældet. Af navnene på *-lev* er på landsplan 54 % sognenavne. For de øvrige syv grupper er procenten: *-hem* 46, *-inge* 40, *-sted* 36, *-by* 25, *-toft* og *-torp* 14 og *bøl(le)* 9.

Men der er store forskelle fra egn til egn. Eksempelvis har kun 17 % af Vendsyssels mange navne på *-sted* fået status som sognenavne. Denne status har til gengæld hele 61 % af Vendsyssels navne på *-by*. Af 6 *by*-navne på Mors er 5 sognenavne. I Thy har intet af navnene på *-toft* og *-bøl* status som sognenavn. Længere fremme vil der blive gjort lidt mere rede for de enkelte artsled.

Vi ved ikke efter hvilke kriterier kirkepladserne og sognecentrene udvalgte i den tidlige middelalder; men formodentlig blev de - ligesom nutidens kommunecentre - placeret på det sted som skønnedes bedst egnet, f.eks. fordi det lå centralt og lettilgængeligt og i forvejen var midtpunkt i et verdsligt (eller tidligere hedensk?) lokalt fællesskab, måske knyttet til sognets største eller førende landsby eller storgård. Det er også tænkeligt at despotiske inden- eller udensogns magthavere kan have gennemtruffet placeringen udenom al saglig begrundelse.

Udelukkes kan det vel heller ikke at nogle kirker blev lagt dér hvor de ligger fordi de blev afvist alle andre steder i sognet. Rigtignok hævder Harald Blåtand allerede ca. 965 at han havde gjort danerne kristne; men dermed er ikke sagt at kristningen slog igennem overalt med det samme. Hvorledes det end forholder sig, er *lev*-navnenes repræsentation blandt Danmarks sognenavne mere end dobbelt så stærk som *by*-navnenes og næsten fire gange så stærk som *torp*-navnenes. Der er således uomtvistelig sammenhæng mellem navnetypernes alder og deres repræsentation blandt sognenavnene.

I det følgende gives som bebudet en typeinddelt oversigt over sognenavnene i Thy og over visse af sognenes øvrige bostednavne (landsby-, gårdgruppe- og enkeltgårdsnavne), nemlig dem der tilhører de *ældre navnetyper*. Med udtrykket *ældre navnetyper* menes de

omtalte navne med afledningselementet *-inge* og artsleddene *hem*, *lev*, *sted*, *by*, *toft*, *torp* og *bøl*. Det betyder ikke at hvert eneste af disse stednavne uden forbehold kan dateres til vikingetiden eller tiden forud, men at de som typer har deres dominans i jernalderen (*-inge*, *hem*, *lev*, *sted*) eller i vikingetiden (*by*, *toft*, *torp*, *bøl*).

På den anden side kan der meget vel i sognene findes navne, især naturnavne, som er skabt i vikingetiden eller før, men som ikke kan indordnes i nogen tidsbestemt type. F.eks. er der blandt navnene med artsleddet *bjerg* adskillige af meget høj alder; men de udgør ikke en daterbar type, som f.eks. navnene med artsleddet *lev*, *hem* o.s.v. Denne korte oversigt går kun i nogle få tilfælde udenfor de daterbare typer. Den begynder med kulturnavnene, og indenfor denne gruppe tages bostednavnene først, altså de navne som ifølge deres betydning refererer til et bo-sted (*by*, *landsby*, *gård*, *byggested*). Dernæst gennemgås de øvrige kulturnavne og sidst naturnavnenes andel af sognenavnene. De vedføjede tolkningsforslag, som hovedsagelig bygger på gængse håndbøgers oplysninger, er langt fra udtømmende og fremsættes oftest uden argumentation. Hensigten er som nævnt at skitsere hvorledes repræsentanter for nogle ældre navnetyper dels optræder som sognenavne, dels grupperer sig omkring disse centrale navne. Da navnetypernes alder stort set er proportional med deres procentvise andel i sognenavnene, skal vi på forhånd vente at sognenavnet gennemgående har mindst samme aldersrang som sognets øvrige bostednavne. - Først lidt mere om navnetyperne.

De gamle navneled -inge

Afledningselementet *-inge*, som i jysk er udviklet til *-ing* (f.eks. i *Harring* og *Hassing*) går tilbage til gammeldansk *-ingi* eller *-ungi*. Forskellen har ingen betydningsmæssig indvirkning men er bestemmende for navnenes lydige udvikling. Med *-inge* betegnes et *sted* som er karakteriseret af det afledte navneord eller tillægsord. Strengt taget hører *-ing-navnene* derfor hjemme blandt naturnavnene; men da de efter alt at dømme fra først af reelt har været knyttet til menneskelig bosætning, er der tradition for at henregne dem til vore bostednavne. De har tilsvarende i de øvrige germanske sprog og tilhører et meget gammelt navnelag. De ældste går antagelig tilbage til vor tidsregnings begyndelse, måske længere endnu. De yngste er antagelig dannet før vikingetiden.

Ved siden af det stednavnedannende afledningselementet *ing(e)*, gammeldansk *-ingi/-ungi*, har vi et *-ing* (flertal *-inger*) der danner indbyggerbetegnelser som *als-inger* og *falstringer*, og endnu et *-ing* (*-ling*, *-ning*) som danner navneord: *dronning*, *gæsling*, *usling*, *tværing*, *bygning*, *regning* o.s.v. Nogle af den slags navneord, med topografisk betydning, er taget i brug som naturnavne, f.eks. *Bred(n)ing*, *Grønning*, *Sanding*, *Sletting*. Disse navne må holdes ude fra navnene på oprindeligt *-ingi/-ungi*. Men det er undertiden lettere sagt end gjort, især i jyske stednavne hvor dette afledningselement er udviklet til *-ing*.

Hem „hjem”

Gammeldansk *hem*, olddansk *hæimR*, er samme ord som nydansk *hjem*. Som artsled udvikles det tidligt til *-um*, *-m*,

f.eks. i *Ørum* og *Sem*. I ældre nordisk kan det betyde både „verden” og „hjem”, men som navneled er det selvsagt anvendt i sidstnævnte betydning: „hjem”. Navnene på *-hem* bæres af gårde og landsbyer, i sjældne tilfælde af bygder. De findes over hele det germanske sprogområde (gammelsvensk *-hem*, gammelvestnordisk *-heimr*, oldhøjtysk *-heim*, oldsaksisk *-hem*, oldengelsk *-ham*), men fordelingen er ujævn. I Holsten er der ganske få, i Norge ca. 1000, i Sverige ca. 300.

Danmark har indenfor sine middelalderlige grænser ca. 170 *hem*-navne. Af dem findes ca. 135 i Nørrejylland og 15 i Halland. På øerne, i Skåne og Sønderjylland er der således tilsammen kun en snes forekomster af denne gamle navnetype fra tiden 300-800. Tidsfæstelsen bygger bl.a., på at germanerne tog den med til Franken i begyndelsen af 300-tallet, og angelsakserne bragte den til England i midten af 400-tallet, mens der på den anden side ikke findes nordiske repræsentanter for navnetypen i de engelske områder som koloniseredes af nordboerne fra slutningen af 800-tallet. Der er den karakteristiske forskel på de nordiske og de vestgermanske *hem*-navne at de vestgermanske hyppigt, de nordiske aldrig er sammensat med personnavne.

Lev „det efterladte”

Artsleddet *lev* er identisk med navneordet gammeldansk *lef* (olddansk **læif* urnordisk *laibo*). Det er beslægtet med udsagnsordet *levne*. Dets tilsvarende i de øvrige germanske sprog har forskellige betydninger som alle peger tilbage på en grundbetydning „det efterladte”. Som navneled er det sandsynligvis anvendt i betydningen „efterladt gods”, måske mere specifikt: „arvegods”. Beskriverleddet i det typiske *lev*-navn er et mandsnavn eller, sjældnere, en personbetegnelse, utvivlsomt navnet eller standsbetegnelsen på den mand som efterlod sig godset.

Navnetypen dateres til germansk jernalder (400-800). Mange af de mandsnavne der indgår som beskriverled, er da også kendt fra urnordiske og andre gamle germanske kilder. Navnene på *-lev* har deres største udbredelse på øerne, især på Sjælland, i sydvestlige Skåne, Østjylland, Nord- og Midthimmerland, Midtvedssyssel og på Mors (med 8 forekomster). Med en enkelt undtagelse mangler de helt i Midt- og Vestjylland, forekommer sparsomt i det svenske Götaland og ganske sporadisk i det sydligste Norge.

Ifølge historikeren H. V. Clausen er *lev*-bostederne i Jylland anlagt af et erobrersfolk som fra Sjælland trængte ind gennem fjorde og vandløb. Clausens hypotese fra 1916 udbyggedes i 1923 af bebyggelsehistorikeren Henrik Larsen. Han identificerede erobrersfolket med danerne som ifølge den gotiske historieskriver Jordanes (o. 550) udgik fra svearnes stamme. Erobrer-hypotesen, som også fik tilslutning af historikeren og navneforskeren Svend Aakjær, har formodentlig intet på sig og er da også afvist eller forbigået i tavshed af de fleste nyere historikere.

Geografen Viggo Hansen har i en afhandling fra 1964 vist at *lev*-bostederne fortrinsvis ligger på relativt jævne moræneflader. Denne ensartethed tyder ikke på at det drejer sig om tilfældige arveladeres gods. Snarere er der tale om nyopdyrket og nybygget land som fik navn efter nybyggeren da han efterlod sig sit livsværk. Enhver førstegangs navngivning i oldtiden må formodes at have gjaldt en nybosætning. Det som skiller *lev*-bostederne fra

f.eks. *-inge*-bostederne og *hem*-bostederne, er derfor ikke at de er nybyggersteder, men at de foreviger nybyggerens navn. Og denne persondyrkende navneskik kan da meget vel være kommet fra Sjælland, eventuelt bragt med af tilflyttere.

Det har givet anledning til mange funderinger at de dansk-svenske *lev*-navne har en direkte parallel i de tyske *leben*-navne som optræder talstærkt i Thüringen og Sachsen-Anhalt. De er, som de nordiske, sammensat med gamle mandsnavne og er antagelig fra samme tid; men det står hen i det uvisse om der er en eller anden sammenhæng mellem navnetypens tilstedeværelse på to adskilte og afgrænsede germanske sprogområder.

Sted og toft

Navneordet *sted*, gammeldansk *stath*, anvendes som navneled i gamle bostednavne i betydningen „plads beregnet for bebyggelse, byggested”, f.eks., i *Thisted* og *Thorsted*. I gamle sjællandske og skånske kilder har det oftest flertalsform: *statha/stæthæ*. Det tidlige jyske bortfald af slutvokal i tostavelsesord udelukker stort set påvisning af oprindelig flertalsform i de jyske navne. Hovedparten af navnene på *-sted* dateres til germansk jernalder (400-800). Ordet *sted* indgår dog også i yngre naturnavne og - ofte i flertalsform - navne på husmandssteder. Beskriverleddene er dels personnavne (mandsnavne), dels navneord og tillægsord. I landet norden for Limfjorden er der yderst få sikre eksempler på personnavne, og navnene på *-sted* har hér gennemgående et yngre præg end i det øvrige land.

Artsleddet *toft* har samme funktion som *sted*. Ud fra betydningen „det afpassede” betegner det i bostednavne „område som er afpasset til bebyggelse”.

By

Navneordet *by* er et specielt nordisk ord uden tilsvarende i de øvrige germanske sprog. Det er afledt af roden i udsagnsordet *bo*. Men dette ord betyder i ældre nordisk både „være bosat” og „berede, gøre færdig, ordne, dyrke”, og nogle forskere mener at elementer af sidstnævnte betydning, som antagelig er den ældste, også indgår i *by* hvis oprindelige indhold da kunne være „jord som er beredt, opdyrket jord, nyopdyrket land”. Uanset denne mulighed er der intet som tyder på at de danske stednavne på *-by* har betegnet andet end bosteder.

Mængden af nordiske stednavne med artsleddet *by* i vikingebygderne i England viser at det var i levende brug i vikingetiden, men da *by* lever videre i de følgende århundreder, også som navneled, og da desuden beskriverleddene hyppigt er ord som har været i brug fra de ældste tider til nutiden, vil det ofte være vanskeligt at datere det enkelte navn. Det er dog sandsynligt at hovedparten af de danske navne på *-by* hører hjemme i vikingetiden, og kun et fåtal har beskriverled som med sikkerhed daterer dem til middelalderen eller nyere tid. Til de yngre lag hører antagelig de fleste navne med retningsbiord som beskriverled: *Vesterby*, *Østerby*, *Nederby* o.s.v. En stor del af *by*-navnene i Thy tilhører denne kategori. Nogle er opstået ved ændring af et ældre navn; f.eks. hed *Nørby* og *Sønderby* i Tved sogn tidligere *Nørtved* og *Søndertved*.

Der indgår sjældent personnavne i danske stednavne på *-by*, fraset de sydligste områder: Lolland, Falster,

Langeland, østlige Sydslesvig og det sydligste Sjælland. I Jylland er der norden for den nuværende rigsgrænse kun 6 sikre forekomster hvoraf de fem findes i det sydlige og sydøstlige Nørrejylland: ved Ribe, Fredericia og Vejle. Det sjette er *Jensby* i Hillerslev sogn. Men også *Amby* i Ydby sogn og *Balsby* i Hurup sogn er muligvis sammensat med et personnavn.

Ud fra betydningen „bosted” bruges artsleddet *by* om både gårde og landsbyer. I det vestjyske Hardsyssel hvor enkeltgårdene er fremherskende og egentlige landsbyer få, bærer mange gårde navne på *-by*, ligesom i enkeltgårdslandet Norge med dets talrige gårdsnavne på *-byl-bø*. I det øvrige Danmark (og det meste af Sverige) bruges *by* i de allerfleste tilfælde om landsbyer. Men undtagelserne er muligvis flere end det umiddelbart lader sig fastslå. Nedennævnte *Amby*(gård), *Jensby*(gård) og *Kølby*(gård) er i Matriklen 1688 anført som enkeltgårde, og det er også en nærliggende mulighed at hovedparten af de mange forsvundne navne på *-by* i Sydsjælland og på Falster og Lolland har været båret af enkeltgårde.

Torp

Navneordet gammeldansk *thorp* får i oprindeligt usammensatte stednavne formen *Torp* (undertiden *Tarp*, *Terp*). Som artsled udvikles det efter en række lydhistoriske regler til *-rup*, *-årup* eller *-trup*. Som navneord fremtræder det i så forskelligartede betydninger at det er vanskeligt at øjne ordets grundbetydning. Rimeligst forekommer et tolkningsforslag som, med sideblik til det nærbeslægtede latinske navneord *trabs* „bjælke”, går ud fra en oprindelig betydning „hegn, gærde” med videreudvikling over „indhegning, indhegnet område” og „indbegnet bosted” til „gård, landsby”. Udviklingen svarer til den som navneordet gård, gammeldansk *garth*, gennemløber: fra „gærde” over „indgærde område” og „indgærde bosted” til „(bonde)gård”.

Fra de gammeldanske landskabslove ved vi at *torp* i 1100-tallet anvendtes specielt om gård eller gårde som fra en „moderby” flyttedes ud på bymarken. En lignende anvendelse af ordet kan meget vel gå tilbage til vikingetidens agrare ekspansion hvorunder hovedparten af *torp*-bostederne formodes at være grundlagt. I mange, måske flertallet, af det middelalderlige Danmarks mere end 3.000 *torp*-navne kan artsleddet da være brugt i betydningen „udflyttergård(e), nybygge”.

Beskriverleddene i *torp*-navnene er dels personnavne (mandsnavne) og personbetegnelser, dels navneord og tillægsord. Mange gårdsnavne på *-torp* har i nyere tid fået tilføjet leddet *-gård*, f.eks. *Gyrup* ? *Gyrupgård*. Navnetypen forekommer i hele det germanske sprogområde, i Norge dog kun i meget beskedent omfang. Danske *torp*-navne optræder talrigt i koloniområderne i England. I hjemlandet har navnetypen sandsynligvis fået fodfæste allerede ved indgangen til vikingetiden.

Bøl

Artsleddet jysk *bøl* (feks. i *Oddersbøl* og *Tolbøl*), ømålsk *bølle*, er udviklet af navneordet gammeldansk *bøli* som er afledt af navneordet *bol*. I svensk og norsk betyder *bøli* „bolig, værested for mennesker eller dyr”. Samme betydning har ordet sandsynligvis haft i gammeldansk; men i funktion som artsled har det formodentlig især haft

den snævre betydning „gård”. Det har sandsynligvis ofte været hæftet på udflyttede gårde, ligesom mange af navnene på *-torp*, men til forskel fra dem navnlig på gårde som rejstes på udmarken. Desuden må det have været anvendt i den rummeligere betydning „bosted” som også dækkede landsbyer. I alt fald bærer flere store landsbyer navne på *-bøl(le)*, og som nævnt er 9 % sogne navne. Navnetypen går tilbage til vikingetiden, men i nogle egne er en væsentlig part af navnene af middelalderlig oprindelse. Flertallet af *bøl(le)*-navnene er sammensat med mandsnavne. Naturnavne med *bøl(le)* i betydningen „dyrebo, dyrerede” er ikke uvanlige i Norge men sjældne på dansk område. Mulige eksempler er et vendsysselsk *Ørnbo* (1638 *Ønbøll*, 1688 *Ørnebølle*) „ørnerede” og et himmerlandsk *Basbølle* (1461 *Basbøl*) „vildsvinebo” (af navneordet *basse* „vildsvin”). *Rotbøl* „rotterede” er bl.a. navn på en tilsandet gård i Lodbjerg sogn (1600 *Rottbøll*), men hér er der snarest tale om et spottende sammenligningsnavn.

Forekomsten af *bøl*-navne i Thy, tilmed i et relativt stort antal, er påfaldende. Denne navnetype er nemlig ellers næsten ukendt udenfor det sydlige Danmark. På jysk område træffes den stort set kun i Sønderjylland og det sydligste Nørrejylland. Nogle tilsyneladende *bøl(le)*-navne udenfor dette område er af anden oprindelse. Eksempelvis er sogne navnene *Vesterbølle* og *Østerbølle* i Himmerland sammensat med en sideform til navneordet *bolig*. I nogle tilfælde er et oprindeligt *-bol* udskiftet med *-bøl*. Men i Thy udgør *bøl*-navnene altså en betragtelig part af det ældre navneforråd. På det tilgrænsende Hannæs er der 4-5 forekomster, heraf 3 i Lild sogn. På Mors er der ét *bøl*-navn. Nogen indlysende forklaring på den udpræget syddanske navnetypes tilstedeværelse på et afgrænset område norden for den vestlige Limfjord er der så vidt vides ikke givet.

Sognets navn og navnene i sognet

Harring og Hassing

To sogne navne er dannet med afledningselementet *-inge*: *Harring* og *Hassing*.

Overleveringen og dermed tolkningen af *Harring* er usikker: *1453 *Harring*, 1555 *Harneg*, 1556 *Hiøring*. (En * foran et årstal markerer at den citerede kilde kun er overleveret i afskrift). Hvis navnet, som foreslået, er en afledning af navneordet *horn* i den velkendte topografiske betydning „terrænfremspring” betyder det „stedet på! ved! med fremspringet”. - Der er ikke andre bostednavne af ældre type i *Harring* sogn.

Hassing (*1421 *Hasszingh*), som også indgår i herredsnavnet (*1231 *Hasingheret*), er formodentlig afledt af tillægsordet gammeldansk *has „grå”. (En * foran en gammeldansk ord- eller navneform markerer at formen er (re)konstrueret). Det er muligt at *Hassing* „den grålige, det grå sted” er et andet navn for *Ove Sø* hvis beskrivelser, gammeldansk *Ava „den tilbageløbende”, på sin side antages at være det oprindelige navn på Hvidbjerg A. - Sognet har ikke andre bostednavne af ældre type.

Ørum, Hørdum og Skyum

Artsleddet *hem* indgår i tre sogne navne, alle i *Hassing* herred: *Ørum*, *Hørdum* og *Skyum*. *Hørdum* og *Skyum* er

navbosogne. - I *Ørum* (*1367 *Ørum*) er beskriverleddet navneordet *ør*, gammeldansk ?*r* „grus”. Det lever vel endnu i thybomålet. Beskriverleddet i *Hørdum* (*1405 *Hørdum*, 1424 *Hyrðhom*) er navneordet gammeldansk *hyrth „fletværk”, hér sandsynligvis i betydningen „indhegning af fletværk”. *Hørdum* er altså „hjemmet (landsbyen, gården) i/med indhegningen”.

En nærstående betydning har navbosognets navn *Skyum* (1555 *Skyum*), gammeldansk *Skíth-hem Beskriverleddet er navneordet gammeldansk *skíth* „tyndt, kløvet træstykke”. Det er overleveret i specialbetydninger som „ski” og „gærdestav”. I sidstnævnte betydning indgår det i norsk *skigard/skigård* „gærde af tynde kløvede træstykker”. I *Skyum* sigtes der sandsynligvis til en indhegning af denne art. Navnene *Hørdum* og *Skyum* fortæller således om to af de hegnstyper som jernalderens bønder satte om deres bosteder.

I det tyndt befolkede *Ørum* sogn er der ingen bostednavne af ældre type. I *Hørdum* sogn er der to *torp*-navne: *Tøttrup* (* 1445 *Tottrup*, 1537 *Tøtrup*) er sammensat med mandsnavnet *Tyge*, og *Irup* (*1449 *Yrup*) med plantebetegnelsen gammeldansk i „taks”. Beskriverleddet i navnet på en forsvunden gård *Røgerup* (1606 *Røchrup*) i *Tøttrup* er muligvis navneordet jysk *røge* „hob, tørvestakke”. *Koldby* er, som det ses af de ældre former: 1556 *Koelkoede*, 1664 *Kold kud*, 1683 *Kolkoed*, ikke et oprindeligt navn på *-by*. Det er dannet af navneordet gammeldansk *kaldækot* „kold hytte”, d.v.s. en hytte uden arne eller andre muligheder for opvarmning. Det findes flere steder, men som i det hér navn er det oftest ændret til ukendelighed. Selv om både tillægsordet *kold*, gammeldansk *kald*, og navneordet *kot* „hytte” er hjemlige nordiske ord, er selve sammensætningen *kaldækot* snarest et oversættelseslån fra engelsk. I England er stednavnet *Caldecote* udbredt både indenfor og udenfor de nordiske koloniområder. - Udover sognebyen bærer ingen af bostederne i *Skyum* sogn navne af ældre type.

Hillerslev og Villerslev

Two sogne navne, *Hillerslev* og *Villerslev*, er sammensat med artsleddet *lev*.

I *Hillerslev* (*1231 *Hyldæslef*), som også er herredsnavn (*1231 *Hildeslefheret*), er beskriverleddet mandsnavnet gammeldansk *Hildir*. - I sognet er der flere navne af ældre type: *Skovsted* (*1435 *Skoffzsteth*) med artsleddet *sted* og beskriverleddet *skov* afgiver et af de fåtallige navnebårne vidnesbyrd om ældre skove i Thy. Der er to *torp*-navne: I *Kelstrup* (1458 *Kilstrup*, 1497 *Kielstrop*) er beskriverleddet mandsnavnet *Keld*, gammeldansk *Ketill*, i *Kanstrup* (gårde) (*1496 *Kanstrup*) muligvis mandsnavnet gammeldansk *Kamp*. Beskriverleddet i *Jensby*-(gårde) (* 1497 *Jensby*) er mandsnavnet *Jens* (?gammeldansk *Johannis*). Det kristne mandsnavn daterer *Jensby* til middelalderen. Det forsvundne *toft*-navn *Keldtoft* (1600 *Kildtoffi*) er antagelig sammensat med navneordet *kilde*, gammeldansk *kælda*.

Villerslev (*1426 *Willersleff*) er sammensat med mandsnavnet gammeldansk *Willar. I sognet findes *toft*-navnet *Vibberstoft* (1556 *Webestofte*, 1602 *Wibistoffi*). Det er muligvis sammensat med mandsnavnet gammeldansk *Wibiorn*. - *Gudnæs* er på basis af den ældste form *Gudomnes* fra 1450 blevet tolket som sammensat med *hem*-navnet *Guthhem „gudehjemmet” der forekommer

mange steder i Norden. Mod tolkningen taler imidlertid alle efterfølgende skriveformer, f.eks. 1512 *Godenæss*, 1516 *Gudhenes*, 1683 *Gudenes*. Navnet er snarest et oprindeligt *Guthen-næs Beskriverleddet *Guthen*, urnordisk *gudnO „den guddommelige, gudindviede”, forekommer flere steder som vandløbsnavn, bl.a., som navn på Danmarks længste Å. I *Gudnæs* sigter *Guthen* til åen som danner skel mellem Villerslev og Skyum sogne.

Thisted og Hansted

Artsleddet sted indgår i købstadnavnet *Thisted* og 5 sognenavne. Beskriverleddet i *Thisted* (1367 *Tystath*) menes at være gudenavnet *Tyr*, i den østnordiske form *Ti*, eller navneordet *tí* „gud” som er basis for gudenavnet. Bl.a. fordi *Thisted* skrives med -y- i de ældre kilder, er beskriverleddet undertiden fejlagtigt blevet identificeret med landsdelens navn *Thy*, og *Tystath* fra 1367 er blevet tolket som „Thys stad”. Men *Thy* - som er dannet til navneordet gammeldansk *thiuth „folk” - skrives med *Th* , købstadnavnet derimod med *T*- i kilder som skelner konsekvent mellem *t*- og *th*-. Identifikationen er derfor udelukket. At skrive *y* for *i* er vanligt i middelalderlige kilder.

I Thisted landsogn er der to *torp*-navne: det usammensatte *Torp* (* 1400 *Torp*) og *Tingstrup* (*1408 *Thinnstrup*, 1476 *Thynstrup*) som er sammensat med navneordet jysk *tind* „tand” (f.eks. på greb og rive), gammeldansk *tind „spids, top”. Beskriverleddet i *toft*-navnet *Fårtoft* (1365 *Foræthoft*, 1406 *Faartoftæ*, *Fartoftæ*, *Faretofte*, udtale: *fu?tåwt*) er dyrebetegnelsen *får*.

Hansted (1555 *Handsted*) som har givet navn til *Hansthalm* (*1455 *Hanzholm*, 1470-80 *Hanzstedholm*) er antagelig navneordet *hånd*, gammeldansk *hand*, i en ældre betydning „arm”, anvendt om terrænformation der kan sammenlignes med en (bøjet?) arm. *Nørby* i Hansted sogn hed tidligere *Nørre Hansted* (1608 *Nørhandsted*).

Tilsted og Thorsted

Der er 2 sognenavne på -sted i Hundborg herred: *Tilsted* og *Thorsted*. Beskriverleddet i *Tilsted* (*1280 *Thildstedt*, 1367 *Tylstath*) er muligvis tillægsordet gammeldansk *til „god, dyrkelig”. - I sognet ligger *torp*-navnet *Silstrup* (*1462 *Silstrop*, *Selstrop*, *Seelstrup*). Beskriverleddet kan være mandsnavnet gammeldansk *Sighulf*. Det forsvundne gårdnavn *Løfting* eller *Løvting* (1600 *Løffting*) er næppe et gammelt *inge*-navn. Det er muligvis dannet af et navneord, gammeldansk *lyfting, mod-svarende gammelvestnordisk *lypting* „ophøjet dæk i et skibs agterstavn”, men hér anvendt i en mindre specifik betydning „forhøjning”.

Beskriverleddet i *Thorsted* (*1280 *Torsstedt*, 1406 *Thorstadh*) frembyder tre mulige tolkninger: navneordet gammeldansk *thOrwír „Thors-præst”, det heraf dannede mandsnavn *Thorir* og selve gudenavnet *ThOr*. - Udover sognenavnet findes der ingen bostednavne af ældre type i sognet. - Sognene Thisted, Tilsted og Thorsted danner trebundet skel.

Snedsted, Hørsted og Bested

I Hassing herred er der 3 sognenavne på -sted: *Snedsted*, *Hørsted* og *Bested*. Det første (1263 *Snestath*) er, ligesom nedennævnte *Snestrup*, sammensat med navneordet gammeldansk *snes* „afskåret gren eller kvist”. I begge navne sigtes måske til en slags hegning. *Snes* anvendes

forøvrigt i flere betydninger i de nordiske dialekter, bl.a. om indretninger til korntørring på marken. Den nuværende danske betydning „antal af tyve” har sin oprindelse i ordets brug om en gren som er afskåret i vedtagen længde til afhængning af et nærmere bestemt antal genstande, f.eks. fisk.

I sognet er der yderligere to navne på -sted. *Bersted* (1348 *Birkystæth* (som tilnavn), *1518 *Birckstedt*) er sammensat med navneordet gammeldansk *birki* „birkebevoksning”, *Elsted* (* 1484 *Elstedt*) antagelig med navneordet gammeldansk *ælli* „ellebevoksning”. I sognet findes endvidere *toft*-navnet *Grøntoft* (1661 *Grøntoft*), *torp*-navnet *Arup* (1413 *Aardorp*, 1450 *Oordrop*) med ejefald *ar* af navneordet *å* (gammeldansk *a*), og *bøl*-navnet *Gersbøl* (1664 *Giersbøl*). Beskriverleddet er antagelig mandsnavnet gammeldansk *Ger* som også indgår i nedennævnte Gerup. I Gersbøl har *Ger* nydannet ejefaldsform: -s for oprindeligt -a. Den henfører navnedannelsen til 1200-tallet eller senere.

Beskriverleddet i *Hørsted* (* 1360 *Hørstedt*) er treditdigt. Det kan være navneordet gammeldansk *hyrth „fletværk” som indgår i ovennævnte *Hørdum*, plantebetegnelsen *hør* og navneordet gammeldansk *hørgh* „stendynge”, der også har kunnet anvendes i en sekundær betydning „alter, offersted”. - Fraset sognebyen bærer ingen af bostederne i Hørsted sogn navne af ældre type.

Hørsted sogn grænser på den ene side til Snedsted sogn, på den anden til Hørdum sogn. I alle tre sognenavne lader beskriverleddet sig med større eller mindre sandsynlighed tolke som ord der kan hentyde til indhegning.

Sognenavnet *Bested* (1367 *Bilstæthe*) er, ligesom *Bedsted* i Sønderjylland, antagelig sammensat med navneordet gammeldansk *bild*, brugt om forskellige vinkel- eller kileformede skærende redskaber. Som navneled kan det være anvendt sammenlignende om kileformet terrængenstand. - Der er to eksisterende *torp*-navne i sognet. *Vittrup* (*1488 *Wibtorp*) er sammensat med fuglebetegnelsen *vibe* og hovedgårdsnavnet *Tandrup* (*1386 *Tandorp*, 1391 *Tamdrop*, 1406 *Tandorp*) snarest med mandsnavnet gammeldansk *Tanni. Beskriverleddet i det forsvundne *torp*-navn *Morup* (*1355 *Modorp*, *1367 *Mothorp*) der indgår i *Morupmølle*, er navneordet *mo*, gammeldansk *mO*, som dels betyder „sandjord, sandslette”, dels „løs kridt-, ler- og kalkjord”. Gårdens beliggenhed ved Hvidbjerg Å taler for sidstnævnte betydningsgruppe.

Visby, Ydby og Odby

Artsleddet by indgår i tre sognenavne: *Visby* i Hassing herred og *Ydby* og *Odby* i Refs herred. - Beskriverleddet i *Visby* (1363 *Wiiszbye*, 1424 *Wisby*) er navneordet gammeldansk *wis „sump”. I sognet findes endnu et navn på -by: *Amby(gård)* (1600 *Ambye*). Mulige beskriverled er fuglebetegnelsen *and* og mandsnavnet gammeldansk *Ammi*.

Tolkningen af beskriverleddet i *Ydby* (1361 *Øby*, 1367 *Øwby*, 1464 *Øby*, 1557 *Yby*) er usikker. Det er blevet forklaret som ejefald af navneordet *ø* (gammeldansk *jar) i en ældre betydning „strækning langs vand eller med omgivende vand- eller vådområder”. Men den forudsatte ejefaldsform af navneordet *ø* forekommer sjældent i sammensætning. Et sandsynligere artsled er muligvis

navneordet gammeldansk *æfia* i en af de betydninger som er overleveret i danske og nordiske dialekter:

„tilbagegående strøm; vig af elv og fjord; dynd, fugtig og sumpet strækning i en eng; lav forstrand, opdreven tang”.

I sognet findes et navn på *-sted*: *Skibsted(gård)* (1512 *Skibstedgord*, 1610 *Skibstedt*), sammensat med navneordet skib, og *torp*-navnene *Flarup* (1476 *Flarup*), *Sinderup* (*1459 *Syndrup*, 1464 *Sinrop*) og *Refstorp(gård)* (1600 *Reffstorp*, *Rostorp*). De er sammensat med henholdsvis tillægsordet *flad*, navneordet gammeldansk *sinder* „slagget” og stednavnet *Refs* (i nabosognet Hurup). - *Refs*, der har givet navn til *Refs herred*, er et slående eksempel på de dybtgående lydige ændringer som navneordet høj, gammeldansk *h?gh*, ofte udsættes for når det indgår som artsled i gamle navnedannelser. I *Refs* (* 1231 *Refshøgheret*) er det slet og ret forsvundet, så kun beskriverleddet, dyrebetegnelsen *ræv*, og ejefaldsmærket *-s* er blevet tilbage.

Beskriverleddet i *Odby* (*1403 *Odbye*, 1408 *Oddeby*) er navneordet *odde*, motiveret af landsbyens beliggenhed ved foden af den markante odde som strækker sig udover Sunddraget til Oddesund. Derimod er det tvivlsomt om beskriverleddet i sundets navn også er navneordet *odde*, trods beliggenheden mellem to *odder*. Både den skriftlige overlevering og dialektformen (*936 *Ottesund/Oddesund*, ca. 1075 *Ottinsund*, ca. 1400 *Ottæsund*, 1620 *Ottesund*, ca. 1800 *Otte Sund*, udtale: *åd'sugwn* - med hård *d*-lyd) taler for et oprindeligt *Ottasund, sammensat med navneordet gammeldansk *Otta*, *Otti* „frygt, fare”, altså: „det farlige, frygtindgydende sund”. Den gamle form synes at have givet anledning til det navneforklarende sagn om kejser Otto som under sit felttog mod Harald Blåtand nåede til „den fjord som nu kaldes Ottæsund”. 1075-formen, fra Adam af Bremens beretning om begivenheden, er nedertysk ejefald af mandsnavnet *Otto*. - I Odby sogn findes *lev*-navnet *Uglev* (1453 *Uggeløf*), sammensat med mandsnavnet gammeldansk *Uggi, og *torp*-navnet *Serup* (*1403 *Siørup*) med beskriverleddet *sø*.

De allestedsnærværende *torp*-navne

Der er ca. 85 *torp*-navne i Thy. Af dem er 9, eller 11 %, sogneavne. Tallet 85 er minimum, og procenten selvfølgelig maksimum, for i det store ikke undersøgte marknavnestof kan der gemme sig forsvundne navne. De 9 sogne som har navne på *-torp*, udgør ca. en femtedel af landsdelens 50 sogne.

Kåstrup og Hunstrup

I Hillerslev herred er der to sogneavne på *-torp*: *Kåstrup* og *Hunstrup*. Blandt flere mulige tolkninger af beskriverleddet i *Kåstrup* (* 1455 *Kostrup*, 1485 *Kosterup*) kan nævnes mandsnavnet gammeldansk *Kol*. Udover sognebyen er der kun gårdbebyggelser (med navne på *-gård*) i sognet.

Beskriverleddet i *Hunstrup* (*1435 *Hwnstrup*) er mandsnavnet gammeldansk *Hun*. I sognet findes *torp*-navnene *Lønnerup* og *Klastrup*. Beskriverleddet i *Lønnerup* (*1472 *Lønderup*, 1508 *Lynderup*, udtale: *løn,ðrøp*) er efter den stedlige udtale at dømme snarest navneordet *lynd* „(fugle)flok, (fiske)stime”. I *Klastrup* (*1440 *Claustrup gaardt*, 1527 *Clawestrup*) er beskriverleddet mandsnavnet *Klakk* eller det indlånte mandsnavn *Klaus*. k Et navn på *-by* indgår i *Kølbygård*

(1458 *Kørebygaard*, 1522 *Kiældbygaard*, 1553 *Kiølbygaardt*). Beskriverleddet er muligvis gammel ejefaldsform af dyrebetegnelsen *ko*. Vekslingen *r/l* er ikke uvanlig. Hvis *l*-formen er den oprindelige, kan beskriverleddet være tillægsordet *køl* „kølig”.

Skinnerup, Kallerup og Jannerup

I Hundborg herred er der tre *torp*-sogneavne: *Skinnerup*, *Kallerup* og *Jannerup*. Beskriverleddet i *Skinnerup* (1365 *Skyndorp*) er mandsnavnet gammeldansk *Skinni*. Udover sognebyens navn er der ingen navne af ældre type i sognet.

Kallerup (*1466 *Kallerup*, 1503 *Kaldrup*) er sammensat med mandsnavnet gammeldansk *Kalli*. I sognet findes *torp*-navnet *Hornstrup* (1600 *Huornstrup*) med tilnavnet *Horn* eller navneordet *horn* i topografisk betydning „terrænfremspring”, og *bøl*-navnet *Todbøl* (1348 *Todæbøl*) med mandsnavnet gammeldansk *Toti*.

Hvis *Jannerup* (1555 *Jandrop*), som det synes, er af samme oprindelse som det sydvestjyske *Janderup* (1295 *Jamthorp*), er beskriverleddet antagelig mandsnavnet gammeldansk *Iammi. I sognet findes *torp*-navnet *Snestrup*, også skrevet *Snejstrup* (*1365 *Snestrøp*). Beskriverleddet er navneordet gammeldansk *snēs „afskåret gren eller kvist”; jævnfør ovennævnte *Snedsted*.

Stagstrup og Grurup

Hassing herred har to *torp*-sogneavne: *Stagstrup* og *Grurup*. Beskriverleddet i *Stagstrup* (*1433 *Saxtrup*, 1504 *Staxtrup*) er tilnavnet *Stak. - I sognet findes *by*-navnet *Sundby* (*1231 *Sundby*) der ligesom sogneavnet *Sundby* på Mors er motiveret af beliggenheden ved Vilsund. *Torp*-navnet *Gerup* (1559 *Gierrup*) er sammensat med mandsnavnet *Geri*.

Sogneavnet *Grurup* (*1400 *Grurup*) er muligvis sammensat med navneordet gammeldansk *grūi „dyngge”. - I sognet, og flere andre steder, findes *by*-navnet *Gammelby* (1400 *Gammelbye*). Et bosted kan selsagt ikke fra først af have heddet Gammelby. Et navneskifte må have fundet sted, men kilderne indeholder yderst sjældent oplysninger om det oprindelige navn eller om årsagen til navneskiftet. Da der i sognet ikke er andre bostednavne af ældre type end Grurup og Gammelby, kan det være opkomsten af Grurup der har givet stødet til at den nærliggende landsby skiftede navn. Det er også tænkeligt at Grurup oprindeligt lå på Gammelbys sted indtil nogle af gårdene flyttede til den nuværende plads og tog navnet med, medens Gammelby hæftedes på de tilbageblevne gårde og huse. Teoretisk, men nok ikke så let i praksis, skulle den sidste mulighed kunne styrkes eller svækkes ved at undersøge i marken om beskriverleddet *grūi „dyngge” passer bedst på Gammelby eller Grurup.

Hurup og Gettrup

I Refs herred er der to *torp*-sogne: *Hurup* og *Gettrup*. Beskriverleddet i *Hurup* (*1435 *Hvrup*) er muligvis mandsnavnet *Hughi*. — I sognet er der endnu et *torp*-navn: *Ettrup* (*1395 *Ettrup*, 1603 *Eptrup*), snarest sammensat med mandsnavnet *Ebbe*, og et *by*-navn: *Balsby* (*1302 *Baldzby* (som tilnavn), 1600 *Balsby*, udtale: *balsby*). Beskriverleddet kan være ejefald af navneordet *balle*, gammeldansk *balgh* „rund, jævnt stigende højde”, eventuelt i brug som tilnavn, men er snarest tilnavnet gammeldansk *Bal, en sideform til vestnordisk *Bali*. Det

sent overleverede *Refsbøl* er sammensat med landsbynavnet *Refs*. - Beskriverleddet i sognenavnet *Gettrup* (*1453 *Gettrup*) er antagelig dyrebetegnelsen *ged*, gammeldansk *get*. I sognet findes *toft*-navnet *Gundtoft* (*1452 *Gundtofft*), sammensat med mandsnavnet gammeldansk *Gundi*.

Ved boderne

For sig selv står det usammensatte sognenavn *Bodum* (1344 *Bothum*). Det er en bøjningsform, hensynsfald flertal, af navneordet *bod* med betydningen „(bostedet) ved/i bodeme”. Ordet *bod* betegner i gammeldansk - som i nydansk - et skur, en hytte, et lille simpelt hus, beregnet til oplagring eller midlertidigt ophold, f.eks. en fiskerbod eller kvægbod. At *Bodum* rimeligst tolkes som bøjningsformen hensynsfald flertal og ikke som en sammensætning med *hem*, skønt dette artsled allerede i 1300-tallet var udviklet til *-um*, beror på at ingen af de sikre *hem*-navne har beskriverled som i sig selv betegner en bebyggelse.

Forøvrigt har hensynsfaldformen *Bodum* to nordiske paralleller i koloniområderne i England hvor der også forekommer en hel del andre nordiske hensynsfald-navne. Det viser at sådanne navnedannelser var fremme i vikingetiden. Men de kan have fortsat ind i middelalderen; for bøjningsformen hensynsfald flertal var, som før nævnt, i levende brug endnu i 1200-tallet. - I *Bodum* sogn er der ikke ellers bostednavne af ældre type, dog muligvis med undtagelse af det forsvundne gårdsnavn *Ballumgård* (1664 *Balumgrd*). Beskriverleddet er hensynsfald flertal af det førtrufne navneord *balle*, gammeldansk *balgh* „rund, jævnt stigende højde”. Navnet kan altså betyde „(bostedet) ved højden”. Men *Ballum* kan også være et oprindeligt, og altså ganske gammelt, marknavn hvortil gårdsnavnet *Ballumgård* senere er dannet.

Afmåle og afskære, hegne og dyrke

Fire sogne bærer navne der refererer til kulturfænomener som ikke i sig selv indebærer beboelse. De fire navne er: *Hjardemål*, *Tved*, *Vang* og *Agger*. - Artsleddet i *Hjardemål* (* 1436 *Hiarmull*, 1505 *Hiermaall*, 1664 *Hiarmall*) er navneordet *mål* i betydningen „afmålt areal”, beskriverleddet er navneordet *hjord*, snarest i ejefaldsformen gammeldansk *hjarthar*. Navnet betyder altså „arealet som er afmålt til en kvæghjord” eller lignende.

I sognet er der et navn på *hem*: husnavnet *Voldom* (1508 *Vollum*). Beskriverleddet er navneordet gammeldansk *wall* „græsgang”. Huset er sidste rest af en nedbygget landsby. En eller to af sognets gårde bærer *bøl*-navne. *Oddersbøl* (1600 *Odersbøll*) er muligvis sammensat med dyrebetegnelsen *odder*, i så fald snarest i brug som tilnavn.

Artsleddet i *Madsbøl* (1477 *Marssbol*) er muligvis et oprindeligt *bol* „gård” som senere er udskiftet med det nærbeslægtede og egnstypiske *bøl*. Beskriverleddet er mandsnavnet gammeldansk *Mar*. Til et relativt gammel navnelag hører desuden kulturnavnet *Tved* (1600 *Tuedt*). Navneordet *tved*, gammeldansk *thwet* der indgår usammensat og som artsled i et stort antal stednavne, er dannet til roden i et udsagnsord der betyder „skære”. Fra grundbetydningen „skæring, afskæring” udgår den konkrete betydning „noget afskåret”. I danske stednavne

antages *tved* at være anvendt i den specifikke betydning „rydning”.

Gammeldansk *thwet* ligger også til grund for sognenavnet *Tved* (*1435 *Starthued*, *1453 *Thwed*). Navnelandskabet i Thy er yderst fattigt på stednavne som refererer til gammel skov. Det falder derfor i øjnene at der med en indbyrdes afstand af kun 7 km optræder to gamle navne med betydningen „rydning”. Ydermere optræder et *Tvede* i *Vang* sogn. Det burde vel overvejes om *tved* hér i det skovfattige Thy snarere end i betydningen „rydning” er anvendt i en betydning som ligger nærmere ved ordets grundbetydning, f.eks. „afskåret areal” eller lignende.

Nørby (1608 *Nørbye*) og *Sønderby* (1552 *Sønderby*) i *Tved* sogn kaldtes tidligere *Nørtved* og *Søndertved* (*1493 *Nørtwedt*, *Sønder Twedt*). - Formen *Starthued* *1435 er formodentlig afskriverfejl for *Nørtved*, skrevet *Narthued med thybomålets form af *nør(re)* i den afskrevne kilde. - Den lokale mundtlige form *twes/tves* er opstået ved løsrivelse fra forbindelsen *Tved(s) sogn*. Det samme fænomen foreligger skriftfæstet i sognenavnet *Lyngs* som omtales længere fremme.

Sognenavnet *Vang* (1367 *Wangh*) er dannet til navneordet *vang*. Som navneled anvendes *vang* i betydninger som har med agerbrug at gøre: „indhegning; dyrket agerjord; del af bymark”. Sognet har tre *torp*-navne. Det tidligere sognenavn *T(v)orup* (1367 *Thorthorp*) er sammensat med et af de gammeldanske mandsnavne *ThOrth* eller *ThOri*. Et område ved den nedrevne *Torup* sognekirke kaldes *Gammelby Toft*. Hér lå oprindeligt *Torup* by som på grund af sandflugten efterhånden flyttedes østpå. Jævnfør *Gammelby* i *Grurup* sogn. - Beskriverleddet i det tidligere hovedgårdsnavn *Nystrup* (*1443 *Nystrup*) kan være tilnavnet gammeldansk *Nyst*.

Et af de klithuse som på grund af sandflugten flyttedes til *Vangså*, hed *Gyrup* (1664 *Gyrup*, 1680 *Gurup*). Samme navn findes i *Sønderhå* sogn. Blandt de flyttede bosteder nævnes også *Rækkeby* (1690 *Rekkeby*). Navnet sigter antagelig til bebyggelse, hvis huse lå på række. Formelt mulig er også en sammensætning med navneordet gammeldansk *rækk „kriger, stridsmand”, men det er vel lidet sandsynligt at et bosted som først træder frem i overleveringen ved dets fraflytning, har båret et så gammelt navn. *Tvede* (1612 *Tuede*, 1688 *Tuæde*), der undertiden anvendes som fællesnavn for nogle af de sandflugtramte bosteder, synes at være flertal eller hensynsfald ental af *tved*. Jfr. ovenfor under *Tved* sogn.

Sognenavnet *Agger* (1319 *Aagher*, *1361 *Østeragger*, 1625 *Vester Aggir*) er dannet af navneordet *ager*, gammeldansk *akær*, som hér kan være anvendt i den nuværende (og gamle) betydning „dyrket mark”, men også i en ældre betydning „sted hvor kvæget drives hen, græsgang” som reflekterer indholdet af det beslægtede udsagnsord *age*. - I den del af sognet som havet hidtil har skånet, er der ingen gamle bostednavne; men tre af de havtagne landsbyer bærer navne som måske hører til de ældre typer.

Artsleddet *hem* kan indgå i *Bollum* (1664 *Bollum*). Beskriverleddet er antagelig navneordet gammeldansk *bolgh „noget opsvulmet”. Også i *Ålum* (*1528 *Alum*, 1537 *Orlumgardt*, 1612 *Aalum*, 1664 *Nør Allum*, *Sønder Allum*) er *hem* et muligt artsled. Beskriverleddet er navneordet jysk *ål*, gammeldansk *al* „stribet, fure”. I betragtning af de to navnes sene og spinkle overlevering

må deres tolkning som *hém*-navne alligevel betegnes som ganske usikker. Stavelen *-lum* kan være udviklet af navneordet *holm*. - Den tredje udslættede landsby hed Toft. Det ældste belæg, 1373 *Tøffe*, er et af de relativt få eksempler i jyske kilder på oprindelig flertalsform. Skrivemåden *-ø-* viser tilbage til et ældre **Tyftir*, en omlydsform som er sjælden i de nordiske *toft*-navne.

Naturnavne

19 sogne - 38% - bærer naturnavne, eller rettere: de har navn efter bosteder som har navn efter naturlokaliteter. Naturnavne lader sig ikke tidsbestemme af ydre faktorer og kan naturligtvis ikke selv tjene til at datere sine navnebærere. Den navngivne naturlokalitet kan have eksisteret i årtusinder før den fik navnet hæftet på sig. Nogle naturnavne lader sig datere ad sproghistorisk vej, bl.a. ved hjælp af kriterier fra lydhistorien og orddannelsens historie.

Der er ingen tvivl om at vore allerældste stednavne findes blandt naturnavnene. Det gælder først og fremmest dem som er dannet med afledningselementer der gik eller var gået af brug allerede i romersk jernalder. Det må straks siges at ingen af sogneavnene i Thy er dannet til naturnavne af denne kategori. Et relevant spørgsmål gælder tidsspandet mellem naturnavnets tilblivelse og dets ibrugtagning som bostednavn. Der kan ikke gives noget uangribeligt svar på spørgsmålet; men det er en nærliggende tanke at det ofte var de første bosættere der gav navn til den naturlokalitet de tog i besiddelse, således at bosættelsen er jævngammel med naturnavnet. Det er tilmed tænkeligt at naturlokaliteten i nogle tilfælde først fik sit varige navn en god tid efter at bostedet var etableret.

Østerild

Sogneavnet *Østerild* (1268 *Høstrild*, *Høstrøld*, 1442 *Østrild*) har ikke hidtil fundet nogen overbevisende tolkning. Det intiale *H-* i den ældste kilde er et rent ortografisk fænomen som forekommer i flere af den ældre middelalders latinskrevne tekster. I forsøgene på at tolke navnet har det da også været forudsat at beskriverleddet er retningsbiordet *Øst* eller *Øster*. Artsleddet er foreslået tolket som et oprindeligt *Aldi* sigtende til den gren af Limfjorden som nu kaldes *Østerild Fjord*. Det findes som fjordnavn i Norge, og lydhistorisk er udviklingen til *-ild* uproblematisk. Men vi skulle så vente at den gren af Limfjorden som ligger vest for *Østerild Fjord* (nuværende *Lønnerup Fjord*), havde heddet **Vesterild*. At dette navn ikke er at finde, kunne bero på en tilfældighed i overleveringen. Hvad der imidlertid gør tolkningen tvivlsom, er at *Lønnerup Fjord* sandsynligvis oprindeligt bar navnet *HO* (1458 *Hoo*), dannet til navneordet gammeldansk *ho* „trug”. Fjordnavnet er overført på landsbyen *Hov* og indgår i navnene *Hovsør* (1374 *Hoszshøør*) og nedennævnte *Hostrup*. Det er næppe sandsynligt at fjorden har haft et endnu ældre navn. - I sognet findes *by*-navnene *Vesterby* (1608 *Vester i Bye*, 1683 *Wester Bye*) og *Sønderby* (ca. 1885 *Sønderby*) og *torp*-navnet *Hostrup* (1568 *Hosterup*, 1638 *Hostrup*) der som nævnt sandsynligvis er sammensat med fjordnavnet *HO*.

Ræhr

Sogneavnet *Ræhr* (*1455 *Røre*, 1498 *Rære*) er en oprindelig sammensætning, hvis artsled muligvis er navneordet gammeldansk **r(a)* „gruset strandbred”, beslægtet med jysk *ør* „grus”. Beskriverleddet er enten navneordet jysk *ræ* „tang” eller gammeldansk **r?*, svarende til oldislandsk *hr?* „lig”. *Ræhr* er efter dette altså enten „tangstranden” eller „ligstranden”. - I sognet er der et navn på *-sted*: *Febbersted* (1602 *Feberstedt*). Beskriverleddet er muligvis navneordet *fæbro* „kreaturbro”. Der er fire *torp*-navne: *Sårup* (1650 *Saurup*) er snarest sammensat med navneordet *såd*, enten i betydningen „udsæd” eller i den specielt jyske betydning „skaller af byg, klid”. Det sent oprettede *Nytorp* står i gensidigt afhængighedsforhold til *Gammeltorp*, en ung sideform til *Nørtorp* (1365 *Thorp*, 1664 *Nør Torp*). Beskriverleddet i *Borup* (1651 *Buerup*), et af de hyppigst forekommende *torp*-navne, kan være mandnavnet gammeldansk *Bo* eller *Bovi*. En anden mulighed er navneordet *bod*, gammeldansk *both*, som tidligt udvikles til *bo*. Et **Both-thorp* kunne være et bosted som er opstået ved udbygning af en hyrdebod eller fæbod. En km sydøst for *Borup* ligger *Bodkær*.

Vigsø og Nors

I sogneavnet *Vigsø* (*1422 (hér?) *Wissyæ*, 1442 *Vixø*, *1443 *Vixe*, udtale: *wisi*) er beskriverleddet navneordet *vig*, gammel-dansk *wik*. Artsleddet er antagelig navneordet *sø*, refererende til en af strandsøerne i sognet. - Der er ingen bostednavne af ældre type i sognet.

Sogneavnet *Nors* (1343 *Nors*, 1482 *Norsse*, udtale: *nå's*, *no's*) er det gamle navn på *Nors Sø*. Udtalen uden stød viser at navnet oprindeligt har været sammensat. Beskriverleddet, navneordet *nor* „indsnævring”, sigter til en indsnævring som endnu i slutningen af 1700-tallet forbandt den større vestlige del af søen med den mindre østlige del som nu er udtørret. Artsleddet er gammeldansk *siO*, hvoraf nydansk *sø* er udviklet, eller det ensbetydende *s?*. - I sognet findes *-inge*-navnene *Hinding* (*1468 *Hinnig*, 1555 *Hindinge*), afledt af dyrebetegnelsen *hind*, og *Vorring* (*1527, 1599 *Vorning*, 1638 *Voring*), afledt af navneordet gammeldansk **warn* (sideform til *wara*) „udmark, ødemark”. - Der er også et *torp*-navn i sognet: *Øster Skårup* (1406 *Scordorp*, 1580 *Skaarup*, 1638 *Skorup*). Samme navn forekommer flere steder i og udenfor Thy. De har ikke nødvendigvis fælles beskriverled. Muligheder er mandnavnet gammeldansk *Skarði* og navneordene gammeldansk *skarth* „skår, indskæring” eller *skor* „fure, fordybning”. Af belæggene på et par tidligt overleverede forekomster fremgår at også navneordet *skov*, gammeldansk *skogh*, er et muligt beskriverled. De mange *Skårup*'er i Thy kunne tyde på at nogle af dem er analogiske navnedannelser.

Vandet

Sogneavnene *Vandet* med de adskillende tilføjelser *Vester* og *Øster* (*1376 *Westervannet*, 1555 *Østeruandet*) er formodentlig sammensat af navneordene *vand*, gammeldansk *watn*, og *ved*, gammeldansk *with* „skov”, altså et af de fåtallige vidnesbyrd om gammel skov i Thy. Det vand som der sigtes til, må være den nuværende *Vester Vandet Sø*.

Tøfting i Øster Vandet sogn (1573 *Thofting*, 1581 *Tøfting*) er snarest en oprindelig indbyggerbetegnelse *tofting* „toftboer”, med dialektal udvikling til *tøfting*. - I Vester Vandet sogn er der tre *torp*-navne. *Skårup*(gård) (1688 *Schaurup*) står i topografisk sammenhæng med ovennævnte *Skårup*. Det sent overleverede *Nystrup* er vel opkaldt efter hovedgården *Nystrup* i nabosognet *Vang*. *Tandrup* (* 1430 (hér?) *Tanderup*, 1581 *Tonderup*, 1602 *Tanderup*) er af samme oprindelse som ovennævnte *Tandrup* i Bested sogn. Det forsvundne *toft*-navn *Vester- og Øster Stentoft* (*1493 *Stientofft*) er sammensat med navneordet *sten*. Et hus med navnet *Karbestoft* (*1493 *Kabelstofft*, *Kaabis tofft*, 1688 *Kabetztouft*) er den sidste rest af et bosted som i 1688 bestod af to gårde. Navnets oprindelse er uvist. Som en mulighed kunne nævnes tilnavnet *Kabel* (*Kabolt*). Der er to *bøl*-navne i sognet: *Nebel* (1365 *Nybøle*) er dannet til det sammensatte navneord *nýbøli* „nygård”. Beskriverleddet i *Vilsbøl* (*1493 *Viilsbøll*, *Wilsbøll*) er mandsnavnet gammeldansk *Wil*.

Sælernes næs og søens ende

Sognavnet *Sennels* (1348 *Syællæns*, 1374 *Syælnæs*) er sammensat af dyrebetegnelsen gammeldansk *sial* „sæl” og navneordet *næs*, betyder altså „sælenæsset, næsset med sælerne”. - I sognet findes *toft*-navnet *Momtoft* (*1400-tallet *Momtofft*). Beskriverleddet er antagelig mandsnavnet gammeldansk *Mommi*. I *torp*-navnet (*Nørre- og Sønder-*) *Ullerup* (*1406 *Vllerup*, 1493 *Wldrop*, 1505 *Vollerupgardh*, udtale: *wulðrðp*) indgår sandsynligvis navneordet gammeldansk *wall* „slette, græsmark”. *1406 og 1493-formen kunne tale for dyrebetegnelsen *ulv*; men dialektformen taler imod. Et forsvundet husnavn i Malle skrives 1664 *Fyrup*. Beskriverleddets oprindelse i dette *torp*-navn er uviss. Som en usikker mulighed kan nævnes navneordet *fjord*, på thybomål *fyw'r*.

Sjørring (*1231 *Syorænda*, 1300-tallet (oldislandsk) at *Sævarenda*) „søens ende”, er sammensat af navneordene *sø* (i gammeldansk ejefald *siOr*) og *ende*. Der er endnu et søtilknyttet navn på *-ende* i sognet: *Sperring* (*1418 *Sperende*, 1594 *Sperind*). Landsbyen med dette navn ligger ved Sperring Sø, og navnets beskriverled er sandsynligvis søens oprindelige navn: *Spærri*, muligvis dannet til navneordet gammeldansk **spærra* „spær, bjælke” i sammenlignende anvendelse om den langstrakte sø.

Der er tre nuværende og to forsvundne *torp*-navne i sognet. *Næstrup* (*1458 *Nestrup*) er antagelig sammensat med navneordet gammeldansk *næst* „krog”, *Dollerup* (1600 *Dollerup*) med navneordet *dal*. *Skårup* (1406 *Scordorp*, udtale: *sgworðp*) har vel samme tolkningsmuligheder som de øvrige *Skårup*'er; men udtaleformen er påfaldende. - Det sent overleverede og nu forsvundne *Tistrup* (1602 *Thiestrup*) kunne ud fra formelle kriterier tolkes som sammensat med gudenavnet *Tí*; men da der blandt Danmarks mere end 3.000 *torp*-navne ikke findes noget sikkert eksempel på sammensætning med gudenavn eller andre sakrale elementer fra hedensk tid, bør tolkningen afvises. Et muligt forled er mandsnavnet gammeldansk **Tísten*. - Det andet forsvundne *torp*-navn er *Slumstrup* (1676 *Slumstrup*). Samme navn findes to steder i Vestjylland. Beskriverleddet er muligvis et tilnavn **Slumbær* der ligesom det vestnordiske tilnavn *Slumbi* kan

være dannet til et tillægsord svarende til bl.a., norsk *slum* „grov, men veg og slap”. Beskriverleddet i *toft*-navnet (*Nørre-, Søndre*) *Nordentoft* (1418 *Norentoffth*, *1471 *Norinnntofft*) er snarest retningsbiordet *norden*.

Skjoldborg og Heltborg

Beskriverleddet i sognavnet *Skjoldborg* (1367 *Skyolburgh*, 1435 *Skioldborgh*) er navneordet *skjold* som i topografisk anvendelse, ved sammenligning med et hvælvet skjold, kan betegne en rundagtig terrænformation, bl.a., en rundagtig højning. Artsleddet er navneordet *borg*, gammeldansk *burgh*. Den oprindelige betydning af dette ord er „højde, bakke”, dernæst „forsvarsejnet højde” og „befæstet højde” med videreudvikling til den nuværende betydning „befæstet gård eller slot”. Betydningen „højde, bakke” foreligger i efterfølgende sognavn og i flere vestjyske navne, f.eks. *Lomborg*, *Ulfborg* og *Vandborg*.

I *Skjoldborg* lader betydningen sig næppe fastslå med sikkerhed. Navnet er hér taget med i gruppen naturnavne, ud fra den mulighed at *borg* er brugt i den oprindelige betydning „højde, bakke”. Men da der allerede i beskriverleddet *skjold* kan ligge en slags højdebetegnelse, og da der faktisk er fundet rester af et voldsted i sognet (ved Ås), bør vi ikke se bort fra at *borg* kan have refereret til en befæstet gård. - I sognet ligger *Støvring* (1437 *Støffring*, * 1470 *Steffring*), en *inge*-afledning enten af navneordet gammeldansk *stavær* „afskåret, rått tilhugget gren eller ung stamme” eller af navneordet gammeldansk **stufær* „stub”.

I sognavnet *Heltborg* i Refs herred (* 1413 *Heltborg*, udtale: *hælj'tbård*) har *borg* som nævnt sandsynligvis den oprindelige betydning „højde, bakke”. Beskriverleddet er muligvis navneordet gammeldansk **hialti* „sværdhæfte”, overleveret i ældre nydansk som *hjælte* og *hælt*. Vort nuværende *hjalt* er et litterært lån fra oldislandsk. Som beskriverled kan **hialti*, ligesom *hjalt* i *Hjaltland* (det vestnordiske navn for Shetlandsøerne), være brugt sammenlignende. Sprogligt mulig er også fiskebetegnelsen *helt*, og sagligt kan det ikke udelukkes at landing af specielt denne fisk på fjordbredden ved Heltborg har motiveret navnedannelsen. Udelukket er derimod navneordet *helt* „modigt og dådsøgende menneske”. Det er et relativt sent lån fra tysk. - Sognet har 5 navne af ældre type: (*Vester-, Øster-*) *Toftum* (*1443 *Thothum*, 1484 *Toftom*) som er hensynsfald flertal af navneordet *toft*: „på/ved byggetomterne”, og 4 *torp*-navne: *Kæstrup* (*1543 *Kiestrup*) kan være sammensat med navneordet *kær*, *Ginderup* (1512 *Ginderop*) med mandsnavnet gammeldansk **Ginni* eller kvindenavnet **Ginna* Beskriverleddet i *Futtrup* (*1531 *Futtrup*, udtale: *fo'trðp*) er muligvis låneordet foged. *Ullerup* (*1370 *Wullerup*, udtale: *wulðrðp*) er samme navn som Ullerup i Sennels sogn.

Hvidbjerg, Hundborg og Lodbjerg

Artsleddet *bjerg* „bakke” indgår i hele fire sognavne. I det ene, *Hundborg*, som desuden er herredsnavn (*1231 *Hunbiærgheret*), er det udskiftet med *borg* (1348 *Hundborgh*) der som nævnt også er højdebetegnende og forøvrigt beslægtet med *bjerg*. Beskriverleddet er muligvis navneordet gammeldansk **hun* „klump, klods, klumplignende forhøjning”. - I *Hvidbjerg vesten Å* (1346 *Hwidbiergh*) og *Hvidbjerg* på Thyholm (*1360 *Huidberg*,

1408 *Hwitbergh*) er beskriverleddet tillægsordet *hvid*, gammeldansk *hwit*. Det sigter antagelig til lys jordbund. - *Lodbjerg* (*1421 *Lodbergsogen*, 1555 *Laadbierge*) er sammensat med tillægsordet gammeldansk *loth „noget låddent”, formodentlig sigtende til lav, tæt bevoksning. Ordet genfindes i jysk *låd* „fårenes forårsuld”.

Der er tre eksisterende og et forsvundet *torp*-navn i Hundborg sogn. *Vorup* (*1471 *Wordrup*) er sammensat med navneordet gammeldansk *wara* „udmark, udyrket areal”, *Ulstrup* (*1453 *Wlstrup*, udtale: *ulsdrøp*) med mandsnavnet gammeldansk *Ulf* eller dyrebetegnelsen *ulv*, og hovedgårdsnavnet *Gammel Råstrup* (1348 *Rostorp*) med mandsnavnet gammeldansk *Roir*. Beskriverleddet i det forsvundne *Hvalstrup* (1664 *Hualstrup*) kan være tilnavnet *Hval* eller navneordet *hvalv* „hvælving, højning”. Beskriverleddet i det sent overleverede *Førby* (1636 *Førbye*) indgår også i det topografisk sammenhørende *Førgård* (1636 *Førgaardt*). Det er af uviss oprindelse. Som en ganske usikker mulighed kunne nævnes navneordet *føre* (overleveret i forbindelser som slædeføre, sneføre, godt-, dårligt føre), hér anvendt i betydningen „vej, passage, farbart terræn”.

Det forsvundne *Nørby* (1600 *Nørbye*, 1688 *Norbyegaard*) korresponderer med *Midt i Byen* og *Sønder i Byen*, begge nævnt 1688. *Toft*-navnet *Ryltoft* (1718 *Ryltoft*) er formodentlig et oprindeligt marknavn. Beskriverleddet er fuglebetegnelsen *ryle*. I *bøl*-navnet *Faddersbøl* (*1469 *Lillæ-*, *Store Fadersbøll*) er beskriverleddet mandsnavnet gammeldansk *Fathir*, hér med nyere ejefaldsmærke (-*ers* for oprindeligt -*ur*) som daterer navnedannelsen til middelalderen, idet ændringen som nævnt slog igennem i 1200-tallet.

I Hvidbjerg vesten Å er der 5 navne af ældre type. *Madsted* (*1324 *Madstedt*) med artsleddet *sted* er sammensat med navneordet gammeldansk *math* (en sideform til *made*) „eng”, oprindelig „eng som anvendes til mejning”. I *Lomborggård* indgår trods formen *1418 *Liunnngbyegaardt* næppe et oprindeligt *Lyngby* (gammeldansk *Liungby*). Både *1467 *Longburggord* og 1496 *Lwmboregord* taler for et navn på -*borg*, formentlig i den gamle betydning „højde, bakke”. Beskriverleddet er tillægsordet *lang*. Samme navnedannelse foreligger i det vestjyske sognenavn *Lomborg*. Der er således ingen sammenhæng mellem *Lomborggård* og det sent overleverede *Lyngby*, navn på tidligere fiskerleje. - Sognet har to eksisterende *torp*-navne og et forsvundet. Beskriverleddet i *Istrup* (*1418 *Istrup*) er muligvis i sig selv et stednavn, *Isi, som også indgår i et forsvundet bostednavn der 1485 skrives *Isæth*, 1683 *Isett*, men forøvrigt er af uviss oprindelse. Beskriverleddet i *Kjallerup* (*1418 *Kiellerup*, 1664 *Kiallerup*, udtale: *kjaljdrøp*) er formodentlig navneordet *kilde*, gammeldansk *kælda*. Dette ord udtales dog *kjelj* i det nuværende thybomål. Navnet på den tilsandede landsby *Alstrup* (*1455 *Allstrup*) som er bevaret i *Alstrup Sande*, er sammensat med mandsnavnet gammeldansk *Alf*.

I Lodbjerg sogn er der ét *torp*-navn: *Løgstrup* (gårde) (*1469 *Løgstrup*). Det er snarest sammensat med plantebetegnelsen *løg*, gammeldansk *løk*, eventuelt i brug som tilnavn; men udtalen *lø'qsdrwsdrøp* for det ventede **lø'qsdrøp* er påfaldende. Det gammeldanske mandsnavn *Toli* eller kvindenavn *Tola* indgår i *bøl*-navnet *Tolbøl* (*1363 *Tølbøll*, udtale: *tølbøl*). Det forsvundne gårdnavn

Rotbøl „rotterede” er nævnt ovenfor. Gården er ligesom landsbyen *Skovsted* (*1421 *Skoustedt*) tilsandet i 1700-tallet. Jævnfør *Skovsted* i Hillerslev sogn.

I det store Hvidbjerg sogn på Thyholm bærer fem bosteder navne af gammel type, heraf to *lev*-navne og et *hem*-navn. *Fløvlev* (1408 *Floweløfuæ*, *1440 *Floløff*) er muligvis sammensat med tilnavnet gammeldansk *Flugha*, og *Barslev* (*1391 *Barsleff*, 1408 *Badersløff*) med mandsnavnet gammeldansk *Bathar. Beskriverleddet i *hém*-navnet *Sem* (1408 *Sææm*) er navneordet gammeldansk *sæ* „sø” (også „hav” og „fjord”). Navnet findes 8 steder i Danmark og adskillige steder i Norge og Sverige. Der er to *torp*-navne i sognet. *Kallerup* (1408 *Kaldorp*) er af samme oprindelse som sognenavnet *Kallerup*. Beskriverleddet i *Smerup* (*1371 *Smæropp*, 1408 *Smithorp*) er navneordet *smed*, gammeldansk *smith* „håndværker, smed”.

Nørhå og Sønderhå

Artsleddet i sognenavnene *Nørhå* og *Sønderhå* (*1380 *Synderhaae*, 1474 *Haa*, 1477 *Nør haa*) er sandsynligvis sønavnet *Hå dannet af navneordet gammeldansk *ha „lille sø” og sigtende til den nuværende Nørhå Sø. De to nabosogne - på hver sin side af skellet mellem Hundborg og Hassing herred - støder begge til søen.

Nørhå sogn har udover sognebyen ingen bostednavne af gammel type. I Sønderhå sogn er der 3 *torp*-navne. Beskriverleddet i *Jestrup* (1431 *Jesthorp*, 1464 *Jestrup*, 1465 *Estrup*) er ånavnet *Ēsa (det oprindelige navn på Hørsted Å). Det er afledt af ordroden **es-* „bevæge sig hurtigt”. I de to andre *torp*-navne indgår gammeldanske mandsnavne: *Kokk* i *Kovstrup* (1431 *Kowsthorp*, 1438 *Kostrup*) og *Gyrth* i *Gyrupgård* (*1376 *Gythorp*, *1450 *Gydrup*).

Vestervig

Sognenavnet *Vestervig* (*1188 *Vesteruig*, *1231 *Westerwigh*) er umiddelbart gennemskueligt. Men „den vestlige vig” som navnet refererer til, har i det omskiftelige landskab ikke nødvendigvis haft samme kystlinje som den nuværende Krik Vig. I den dansk-engelske Odensemunk Ælnoths latinskrevne krønike om Knud den Hellige fortælles at kongen i 1085 lod ledingsflåden samles ved *Occidentalis portas litoribus* „Vesterhavens kyster”. Da portus foruden „havn” også kan betyde „fjordmunding, udsejling, indsejling, bugt”, er *Occidentalis portus* af flere historikere blevet identificeret med *Vestervig*.

I sognet er der en del bostednavne af ældre type. *Spolum* (1612 *Spolum*) er trods den sene overlevering muligvis et ægte *Hem*-navn. Beskriverleddet er et gammeldansk navneord som genfindes i bl.a. jysk *spole* „stang, tremme” og hallandsk *spol* „gærdestav”. *Spolum* hentyder da formodentlig ligesom *Hørdum* og *Skyum* til et indhegnet „hjem”. Beskriverleddet i stednavnet (*Vester-* og *Øster-*) *Ulsted* (*1380 *Wlstedt*) er mandsnavnet *Ulf* eller snarest dyrebetegnelsen *ulv*.

Der er ét navn på -*by*: *Vesterby* (1612 *Westerbye*), og 7 på -*torp*. I 5 af dem er beskriverleddene gammeldanske mandsnavne: *Tykir* i *Tygstrup* (1598 *Togstrup*, 1612 *Tøigstrup*), *Willi* i *Villerup* (*1366 *Willerop*), *Rani* i *Randrup* (1522 *Randerup*), *Assi* i *Astrup* (1612 *Aastrup*, 1664 *Astrup*) og (tilnavn) i *Gramstrup* (1522 *Gramstrup*).

I *Handrup* (1537 *Handrop*, 1545 *Handerup*) er beskriverleddet mandsnavnet *Hani* eller dyrebetegnelsen *hane*, som ikke er ukendt i jyske stednavne selvom de nuværende jyske dialekter foretrækker *kok*. *Skårup* (1542 *Skaarup*) frembyder samme tolkningsmuligheder som de øvrige forekomster.

Sognet har 6 *bøl*-navne: I 3 af dem er beskriverleddet et gammeldansk mandsnavn: *Tobbi* i *Tåbel* (1522 *Tobbell*), *Addi* i *Adbøl* (1568 *Adbøl*) og *Sejer* i *Sejrsbøl* (1612 *Seigersbøl*). I *Staversbøl* (1598 *Staffuersbøll*, 1611 *Staursbøll*) er beskriverleddet muligvis navneordet jysk *stav* „gærdestav”, gammeldansk *stavær* „afskåret, råt tilhugget gren eller ung stamme” (jfr. *Støvring* ovenfor), hér måske sigtende til indhegning med gærdestave. - *Bubel* (1612 *Bubbell*) er sandsynligvis også et *bøl*-navn; beskriverleddet er måske mandsnavnet *Bo*.

I *Oksenbøl* (1598 *Oxennbøll*) indgår dyrebetegnelsen *okse* i gammel ejefald flertalsform. *Oksenbøl* og *Oksbøl*, som forekommer flere steder, er snarest dannet af et gammelt sammensat navneord **uks(n)-abøli* med betydningen „oksestald”. Navnet kan have sammenhæng med okseopdræt og oksedrift. *Oksenbøl*, ved nordenden af Krik Vig, ligger nær ved middelalderens vestlige oksevej. Nede ved Varde ligger landsbyen *Oksbøl* 12 km vest for vejen. Hér blev der i 1937 udgravet et 36 m langt jernalderhus der kan have tjent som stald.

Helligsø og Lyngs

Søen som sognet *Helligsø* (*1410 *Hilliszøe*, 1512 *Hellisiø*, 1600 *Hellesø*, 1683 *Helligsøø*, udtale: *hilisø*) har navn efter, hedder stadig *Helligsø*. Beskriverleddet har været tolket som tillægsordet *hellig*, men bl.a. udtaleformen taler for et oprindeligt *Hæliar*, ejefald af døds gudindens navn *Hel*. Sønnavnet betyder følgelig „Hels sø, søen som er viet til Hel”. - Der er ingen navne af ældre type i sognet.

Sognavnet *Lyngs* (1456 *Liung sopen*, *1472 *Liønssoghen*, 1537 *Løng*, 1600 *Løngs*, udtale: *ljøngs*) er dannet af navneordet *lyng*, gammeldansk *liung* i betydningen „område med lyng”. Formen *Lyngs* er opstået i forbindelsen *Lyng(s) sogn*. - I sognet findes *toft*-navnet *Stoktoft* (1602 *Stocketofft*, 1664 *Stocktofft*), sammensat med navneordet *stok*. Der er to *torp*-navne: *Jestrup* (*1449 *Jegstrop*, *1472 *Eyestrop*, 1556 *Jestrup*), sammensat med navneordet gammeldansk *eki* „egebevoksning”, og det usammensatte *Torp* (1664 *Torp Bye*).

Søndbjerg og Jegindø

Artsleddet i sognenavnet *Søndbjerg* (1382 *Synbyrky*, 1408 *Sundberk*, udtale: *sønjbjærø*) er navneordet gammeldansk *birki „birkebevoksning” som senere er udskiftet med *bjerg*. Beskriverleddet er antagelig navneordet gammeldansk *sunna* „sol”. Denne betydningsmæssige parallel til ordet *sol* indgår i enkelte danske stednavne, men er ellers kun overleveret i ugedagsnavnet *søndag*, gammeldansk *sunnudag*. „Det hedder *sól* hos menneskene men *sunna* hos guderne”, står der i det oldislandske *Alvísmál*. - Sognet har ingen navne af ældre type.

Ønavne hører strengt taget ikke hjemme i en oversigt over sognenavne i Thy, men da *Jegindø* har sognestatus, skal den alligevel med. Som allerede nævnt er *Ekund* „den egebevoksede” (ca. 1250 *Ekund*, 1463 *Iegind*), med det senere tilføjede *-ø*, dannet med afledningselementet *-und* af træbetegnelsen *eg*, gammeldansk *ek*. Navne med

afledningselementet *-und* dateres til romersk jernalder. - På øen er der 5 navne af ældre type. Beskriverleddet i *Ibsted* (1664 *Iffsted*, 1683 *Isted*, 1844 *Ibsted*, udtale: *ywsdø*) er navneordet gammeldansk *æfia*. Se under sognenavnet *Ydby* ovenfor. - Der er desuden et navn på *-by*: *Nørby* (1664 *Nør Bye*) og et forsvundet *torp*-navn: *Bistrup* (1688 *Bistrup*), sammensat med navneordet *bisp* og således af uomtvistelig middelalderlig oprindelse. - Øen har to *bøl*-navne Det usammensatte *Bøl* (1664 *Bøell*) og *Harbøl(gård)* (1664 *Haurbøll*, 1720 *Harbøl*), muligvis sammensat med dyrebetegnelsen *hare* eller navneordet gammeldansk *har* „stengrund”.

Afrunding

Foran blev det nævnt at de ældste navnetyper er stærkest repræsenteret blandt sognenavnene, og at der derfor er stor statistisk sandsynlighed for at sognets navn er ældre end de øvrige bostednavne indenfor sognet, eller i hvert fald af samme alder. Et hastigt tilbageblik vil vise om statistikken holder.

For 16 af sognene er spørgsmålet irrelevant fordi sognenavnet er eneste navn af ældre type. Det gælder *Harring*, *Hassing*, *Ørum*, *Skyum*, *Hansted* (når der ses bort fra *Nørby* som oprindelig hed *Nørre Hansted*), *Thorsted*, *Hørsted*, *Kåstrup*, *Skinnerup*, *Bodum* (hvis der ses bort fra det tvivlsomme *Ballumgård*), *Tved* (hvor *Nørby* og *Sønderby* er nydannelser), *Vigsø*, *Øster Vandet*, *Nørhå*, *Helligsø* og *Søndbjerg*. Dermed er en god del af jernaldernavnene og nogle af naturnavnene (som ikke lader sig typedatere) ude af statistikken.

I sognene *Hørdum*, *Hillerslev*, *Villerslev*, *Thisted*, *Tilsted*, *Snedsted* og *Bedsted*, det vil sige i sogne hvis navne tilhører jernalderens navnetyper, findes mellem 1 og 5 navne som tilhører vikingetidens navnetyper, altså navne på *-by*, *-toft*, *-torp* og *-bøl*. Kun i *Hillerslev* og *Snedsted* er der jævngamle navnetyper: *Skovsted* i *Hillerslev* sogn, *Bersted* og *Elsted* i *Snedsted* sogn. Hér må igen mindes om at i *Thy* (og *Vendsyssel*) synes navnene på *-sted* at tilhøre denne types yngste lag.

Kun i to af de sogne hvis navne er af vikingetidstype, er der et navn af jernaldertype, nemlig i *Ydby* sogn med *sted*-navnet *Skibsted* og *Odby* sogn mod *lev*-navnet *Uglev*. De 9 *torp*-sogne har kun jævngamle navnetyper indenfor sine grænser.

Af interesse er også forholdene i de sogne der bærer kulturnavne som ikke betegner bosteder, og i dem der bærer naturnavne. Til første slags hører *Hjardemål* sogn med *hem*-navnet *Voldum* og *Agger* sogn med de usikre *hem*-navne *Bollum* og *Ålum*.

Som det sås ovenfor, rummer 5 af de 21 sogne som bærer oprindelige naturnavne, ingen navne af ældre type. I de øvrige 16 sogne udgør vikingetidstyperne naturligvis den største part. Herudover har *Nors* sogn to navne på *-inge* (*Hinding*, *Vorring*) og *Skjoldborg* sogn ét (*Støvring*). - *Ræhr*, *Hvidbjerg* vesten *Å* og *Lodbjerg* sogne har hver ét navn på *-sted* (*Febbersted*, *Maasted*, *Skovsted*). - *Vestervig* sogn har et muligt navn på *-hem* (*Spolum*). I *Hvidbjerg* på *Thyholm* er der ét navn på *-hem* (*Sem*) og to på *-lev* (*Flovlev*, *Barslev*).

I sogne som bærer oprindelige naturnavne, kan vi ikke bringe begrebet aldersrang ind i forholdet mellem sognenavn og øvrige bostednavne, for naturnavne grupperer sig som nævnt ikke i daterbare typer. Men intet

tyder på at de naturnavnebaserede sognenavne i Thy er yngre end de ældste bostednavne.

I nogle få sogne ligger kirken uden omgivende bebyggelse. Det gælder - eller gjaldt i alt fald for for 35-40 år siden - sognene Vigsø, Harring, *Hvidbjerg* vesten Å, Lodbjerg og Tved, altså fire sogne med naturnavne og ét med et rydningsnavn. I Lyngs sogn ligger kirken mellem Lyngs by og Torp. Umiddelbart kunne det se ud som om kirken i disse sogne ikke blev bygget i en landsby eller ved en gård, men at den i en eller anden hensigt blev lagt uden tilknytning til et bosted. Sognavnet bliver da en slags bygdenavn. At navnene med undtagelse af *Tved* i Matriklen 1688 optræder som ejerlavsbetegnelse for et antal gårde, viser ikke nødvendigvis hen til en samlet bebyggelse ved kirken. Uanset dette skal man være varsom med at slutte tilbage til 1100-tallet fra tilstanden i 1900-tallet og 1600-tallet. I Hardsyssel (Ringkøbing amt) er der 23 sognenavne som ikke refererer til landsby eller enkeltgård. Alligevel er en stor del af dem uomtvistelige bostednavne, f.eks. *hem-*, *by-* og *torp-*navne. Det vil sige at kirken og dermed sognecentret også i disse sogne oprindeligt har været knyttet til en landsby eller gård. Det samme kan være tilfældet med de landsbyløse kirker i Thy. - Men med disse overvejelser kommer vi i faretruende nærhed af bebyggelseshistorien som nok i nogen grad har med stednavne at gøre men alligevel bør varetages af sagkyndige historikere.

Litteratur

En god og letlæst indføring i Danmarks stednavne findes i Kristian Halds desværre udsolgte *Vore Stednavne*, 2. reviderede og forøgede udgave. 1965. En grundig men ikke så letlæst indføring i stednavneforskningens metoder og i hvorledes stednavne kan udnyttes indenfor andre forskningsområder, giver Vibeke Dalberg (Christensen) og John Kousgård Sørensen: *Stednavneforskning* 1-2, 1972-1979. I Bent Jørgensen: *Stednavneordbog*, 1994 (Gyldendals små røde ordbøger) er der kortfattet men

kyndigt gjort rede for navnene på købstæder og større byer, de fleste landsbyer, slotte og herregårde og større naturlokaliteter. Bogen har også korte artikler om de vigtigste artsled og navnegrupper. Fyldigere oversigter over navnetyperne findes i Kristian Halds ovennævnte bog og desuden på alfabetisk plads i *Kulturhistorisk Leksikon får nordisk Middelalder*, redigeret af John Danstrup m.fl., 1956-72 (fotografisk optryk 1980-82). Både i *Vore Stednavne* og i *Stednavneordbog* er der henvisninger til anden litteratur om emnet.

Specielt om stednavnene i Thy findes der en række artikler i *Historisk Årbog får Thy og Vester Hanherred* (tidligere: *Historisk Aarboeg for Thisted Amt*). Hérfra kan nævnes Svend Aakjærs store artikel „Thysyssels Bebyggelse og Bostedsnavne” (1944) som sætter navnene ind i en bebyggelseshistorisk sammenhæng, og som herred for herred gør rede for bostednavnenes fordeling på de forskellige artsled. Fordybelse i de enkelte stednavnes tolkning ligger udenfor artiklens sigte. S. Chr. Sortfelt: „Gamle Stednavne i Thy” (1921-22) behandler et stort antal stednavne, men undertiden lidt lemfældigt. Thorsten Balle: „Skov i Thy” (1937) inddrager også skovbetegnende stednavne i en kort redegørelse for vidnesbyrdene om fortidens skove i det skovfattige Thy, men fremhæver at de kun optræder sporadisk, og viser at nogle tilsyneladende skovnavne er af anden oprindelse. I kapitlet „Stednavne i Thy og Vester Han Herred” i *Landet mod Nordvest - Thy og Vester Han Herred*, 1946, gennemgår Svend Aakjær praktisk taget samtlige ældre landsby- og gårdnavne i området med redegørelse for de vigtigste artsled. Tolkningen af de enkelte navne er ofte lidt lapidarisk og ikke altid velunderbygget. Med inddragelse af nogle markante eksempler tegner H. G. Tybirk i „Sydthys stednavne”, *Sydthy Årbog* 1997-98, et rids af jernalderens stednavne i det sydlige Thy og diskuterer samtidig nogle af de problemer stednavneforskningen må handskes med.

(Kilde: *Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred* 1999, side 139-161).